DEPORTAREA – COMPONENTA IDEOLOGIEI COMUNISTE REFLECTATĂ ÎN GENUL EPIC

Daniela CECOI,

licenţiată, anul IV, Facultatea de Litere, USM

CZU: 821.135.1-311.2(478).09 E-mail: daniela.cecoi@gmail.com

Actualitatea şi importanţa temei constau în importanţa amintirii victimelor deportărilor şi a consecinţelor grave cauzate de un regim totalitar. Regimul comunist a fost cel care a condus o politică de măsluire şi ascundere a adevăratelor politici şi metode de control întru crearea noii societăţi sovietice. De aceea, e de datoria generaţiilor viitoare să păstreze vie amintirea celor maltrataţi de regim şi să lupte pentru adevărul istoric, nu părţile „convenabile” de glorificare a regimului.

După ocupaţia sovietică din 1940, Basarabia, Bucovina de Nord şi ţinutul Herţei au fost unite sub numele de Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM). În 1944, aceste teritorii se află în continuare în componenţa RSSM şi încep să se dezvolte în componenţa URSS. Imediat, partidul comunist promovează ideologia bazată pe ideile marxist-leniniste şi începe o restrucutrare în toate domeniile majore ale noii republici. În special, prin propagandă masivă, impunerea forţată a culturii şi limbii ruse, promovarea noului „Homo sovieticus” şi implementarea diferitor instanţe de control în domeniul politic, economic, social şi cultural.

În URSS cea mai importantă instituţie de cenzură era Direcţia Principală pentru Literatură şi Edituri, pe scurt, cunoscută sub acronimul Glavlit. Fondat în 1922 de către Hotărârea Sovietului Comisarilor Poporului şi a avut drept scop „unificarea tuturor tipurilor de cenzură a lucrărilor tipărite”, controlând literatura, presa şi editurile. Acesta avea dreptul să elimine orice tip de informaţie ce ar fi putut reprezenta o ameninţare împotriva puterii sovietice. Informaţii de tipul: divulgarea secretelor militare, agitarea opiniei publice şi fanatismul religios. Astfel de instituţii au activat şi pe teritoriul RSSM, după 1944. Scopul principal fiind controlul, respectiv promovarea şi respectarea riguroasă a ideologiei marxist-leniniste în literatură, presă, artă, radio şi muzee, precum şi alte activităţi culturale ce ar fi putut influenţa societatea [7, p. 147-148].

În articolul său *Instituţia cenzurii în Moldova sovietică*, Mihai Lescu afirmă: „Atâta timp cât a existat regimul sovietic literatura, mass-media sau, la modul general, cultura, n-au cunoscut libertate”. Libertatea de creaţie a scriitorilor reprezenta pentru regim una dintre cele mai periculoase manifestări, iar cenzura, dublată de propagandă, era un instrument folositor pentru noua conducere din RSSM [6, p. 183-184].

Academicianul Mihail Dolgan considera primul deceniu postbelic ca unul de stagnare a curentelor artistice, întrucât stilul realist-socialist impunea scriitorii la un stil de „oglindire” a noii realităţi. Acest stil presupunea descrierea vieţii noi a satului,

viața de colhoz, viața fericită și lipsită de griji sub noua orânduire și uitarea trecutului istoric. Asta se poate observa în opere ca *Ogoare noi* de Aurel Mihale; *Temelia* de Eusebiu Camilar; *Drumul cu plopi* de Alexandru Lipcan; *Țara mea* de Emilian Bucov; *Lumina* de Andrei Lupan etc. În astfel de opere se urmărea un context generic: la început, trebuia slăvită „noua viață" și uitarea „vieții vechi"; intriga operei se referea de obicei la „bolșevicii" care „dau buzna, ca o furtună" și intrarea eroului comunist; desfășurarea acțiunii trebuia să arate comuniștii care spun „e timpul să părăsiți calea cea veche"; iar finalul trebuia să fie despre cum oamenii încep „o viață nouă, viață de colhoz". Un impact major asupra literaturii a fost renunțarea la moștenirea literară clasică, iar academicianul oferă un exemplu: „prima cărțulie de *Poezii* a lui M. Eminescu a fost editată abia în 1956!", menționând starea deplorabilă a limbii literare, primitivism și respingerea vocabularului românesc, pentru a „justifica" intenția regimului de existență a două literaturi și limbi [3, p. 8-9].

Lucrarea analizează deportarea și contextul istoric în romanul lui Nicolae Dabija *Tema pentru acasă*, în care autorul dezvăluie drama multor basarabeni în timpul valurilor de deportări. Dabija „inițiază cu succes tema condiției tragice cu tema iubirii pure", acestea fiind acompaniate de subteme ca adevărul și falsitatea timpului descris. Romanul analizează modul în care individul este afectat de mediul social în care se află și explorează subiecte ca identitatea și moștenirea culturală a basarabenilor. Este urmărită dezvoltarea personajelor în contextul unei societăți în timpul instaurării unui nou regim politic. De asemenea, se evidențiază și lumea diversă a deținuților din lagăre, aceștia provenind din clase sociale diferite și încercarea de a rămâne oamenii care au fost înainte de a fi ajuns în lumea izolată a lagărului [2, p.132]. Cu ajutorul personajului Mihai Ulmu, profesor de limbă și literatură română în liceul din Poiana, autorul face o incursiune în perioada sovietică și felul în care ideologia și agenda partidului afecta viața băștinașilor. Cât despre aspectul deportărilor, prin personajul Mihai Ulmu, care este profesor, devine clară intenția autorităților de a scăpa de intelectuali și de a forma o nouă societate supusă în fața regimului.

În *Pactizând cu diavolul* de Aureliu Busuioc observăm tragismul personajului Mihai Olteanu. Acest tragism constă în lupta dintre conștiință și propriile principii. Cercetătoarea Victoria Fonari analizează lupta interioară a personajului Mihai Olteanu, lupta de a renunța la propriile principii și colaborarea cu serviciile sovietice, pentru a-și salva familia, și o descrie ca o „discordanță dintre acțiune și concept" care vine din lumea exterioară. Totuși, în această luptă, moralitatea va fi în defavoare, iar situația „îl va obliga la depersonalizare, la dedublare forțată...", care va duce la pierderea sinelui interior. Concluzionează că uciderea lui Mihai este „inevitabilă într-o societate totalitară" [4, p. 50], care caută ca oamenii săi să fie lipsiți de raționament și emoție. Încă un aspect al acestui tragism este întregul proces de „repatriere" și pierderea treptară a identității, întrucât e forțat să uite limba care o vorbește, să rămână fără casa în care a locuit, fiind luată de autorități, și să trăiască într-un cămin. Întâmpină dificultăți cu înscrierea la facultate, din cauza dosarului tatălui, iar la ziarul „Patria Sovietică" este forțat să scrie despre „rolul Partidului" și „tovarășul Stalin" [1, p. 181]. Finalul lui fiind o ultimă încercare de salvare

a surorilor, după moartea ambilor părinţi şi scrisoarea trimisă la „Comitetul Central al Republicii şi al Uniunii” în care povesteşte despre toate presiunile lui Krasnovski [1, p. 202], doar ca să fie omorât şi toată situaţia să fie muşumalizată ca un suicid – „El a fost ucis de Securitate, deşi versiunea oficială a fost sinucidere” [1, p. 241].

Romanul *Ora 25* de Constantin Virgil Gheorghiu este o critică la adresa societăţii moderne, care se dezumanizează şi îşi pierde individualitatea în faţa sistemelor totalitare şi a progresului tehnologic. Ca protagonist îl are pe Johann Moritz, iar naraţiunea urmăreşte aventura sa prin lagărele Europei în timpul celui de-al doilea Război Mondial şi după acesta. Mai exact, ne referim la cei 13 ani de arestări, tortură şi încarcerarea în diferite lagăre între 1938-1951, ca în final să ajungă la autorităţile americane. Aflăm asta chiar de la protagonist „ – În 1938, am fost în lagărul de evrei din România. În 1940, în lagărul de români din Ungaria. În 1941, în Germania, într-un lagăr de unguri... În 1945, în lagărul american. Alaltăieri, am fost eliberat de la Dachau. Treisprezece ani de lagăr... Am fost optsprezece ore liber” [5, p. 304]. Cititorul urmăreşte întregul chin prin care trece un om nevinovat, arestat, în primul rând, în Fântâna din cauza jandarmului şi a acuzaţiilor false printru-un „ordin de rechiziţie” [5, p. 49]. Apoi, observăm cum este dezumanizat Johann Moritz, care practic se trasformă într-o piesă din întregul sistem. Modul în care îşi pierde propria identitate şi sunt alţii care i-o atribuie, spunându-i că este evreu, maghiar, român, la fel şi schimbându-i numele din Johann în „MORITZ Ion-Johann-Iacob-Ianoş” [5, p. 222] şi fiind ignorat de fiecare dată când încerca să spună adevărul.

O piesa centrală este scriitorul Traian Korugă, fiul preotului Alexandru Korugă, prieten cu Johann Moritz, care scrie un roman intitulat *Ora 25*. Tema centrală fiind „sclavul tehnic” din „societatea contemporană”, punând accent pe modul în care societatea merge spre propria pierzanie şi cum „maşinile” preiau contolul – „Maşinile nu tolerează anarhia, lenea şi indoleanţa omenească!... N-ai voie să te gândeşti la altceva! Maşinile te sancţionează, dacă o faci. Şi pe urmă te sancţionăm noi” [5, p. 122]. Anume acea oră 25 când „orice încercare de salvare e prea târzie” [4, p. 40] şi care se referă la umanitatea aflată la un pas de colaps moral şi spiritual.

Romanele şi secvenţele analizate explică contextul ideologiei şi specificul politicii partidului comunist. Am sesizat că fiecare scriitor are propria modalitate de a prezenta tragismul deportărilor propriu genului epic. Astfel, toate romanele selectate *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija, *Pactizând cu diavolul* de Aureliu Busuioc şi *Ora 25* de Constanin Virgil Gheorghiu reflectă, cu ajutorul perosnajelor şi a momentelor din naraţiune, modul în care ideologia comunistă şi autorităţile sovietice au influenţat şi modelat o nouă societate, prin presiuni, tortură, deportări, deznaţionalizare şi dezumanizare, unde atestăm distorsionarea destinelor umane.

Referinţe:

1. BUSUIOC A. *Pactizând cu diavolul*. Chişinău: Cartier, 2022, p. 181, 202, 241.
2. CHITIC M. Istorie şi ficţiune: Alexandr Soljeniţîn, Nicolae Dabija. În: *Cultural transformations and approaches to language, literature and communication in society*/ ed.:

Mihaela Culea, Brîndușa-Mariana Amălăncei, Desislava Cheshmedzhieva-Stoycheva, Bacău: Alma Mater, 2024, p. 132.
3. DOLGAN M. Nevoia de întregire și reevaluare a literaturii române postbelice. În: *Literatura română postbelică: integrări, valorificări, reconsiderări*. Chișinău: Tipografia Centrală, 1998, p. 8-9.
4. FONARI V. *Factorii intelectual și sentimental în opera lui Aureliu Busuioc*. Chișinău: CE USM, 2003, p. 50.
5. GHEORGHIU V. C. *Ora 25*. Chișinău: Pro Libra, 2023, p. 40, 49, 122, 222, 304.
6. LESCU M. Instituția cenzurii în Moldova sovietică. În: *Europenizarea: faţetele procesului*. Chișinău: 2013, p. 183-187, 190-192.
7. ROTARU L., Condrea V. Instituția cenzurii sovietice versus presa și literatura din RSSM: nemulțumiri, reclamații, note informative. În: *Latinitate, Romanitate, Românitate*, Ed. 7, 31 octombrie - 2 noiembrie 2024, Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2024, Ediția 8, p. 147-148.

Recomandat

***Victoria FONARI**, doctor în filologie, conferențiar universitar*